

"Pyhäkoulu" jatkuu 8.5.2016

Työväenluokan toiminnalle yhtenäinen tieteellinen maailmankatsomus antaa pitkän aikavälin suunnan ja auttaa jäsentelemään oikein ajan kysymyksiä. Siksi tutkimme marxilaisista maailmankatsomusta sunnuntai-iltaisain Helsingissä Hermannin kerholla os. Hämeentie 67, klo 17.00. **Järj. Kommunistien liitto ja DSL.**

Kokoonnumme seuraavan kerran su. 8.5.2016. Alkukesän aikana käsittelemme edelleen historiallista materialismia ja syvennämme opintoaineiston tuottamiseen liittyviä tietoja. Aiheesta **"Yhteiskuntataloudellisen muodostuman käsite"** alustaa **Heikki Männikkö**. Tämän jälkeen kokoonnumme kevätkaudella vielä seuraavasti: su. 22.5.-16 ja 5.6.-16. Sopivia perusteoksia historiallisen materialismin ja tämän aiheen opiskeluun ovat mm. seuraavat teokset: Marx ja Engels: **Kommunistinen manifesti**; M. Iovtšuk, T. Oizerman, I. Štšipanov: **Filosofian Historia** (Progress, 1982); Viktor Afanasjev: **Filosofian alkeet** (Progress, 1976); siv. 182-217; **Marxilais-Leniniläisen filosofian perusteet** (Progress) siv. 333-355; Nevalainen-Peltonen: **Kansantaloustiede**.

(Juha Kieksi 17.4.2016 "Marxilaisessa pyhäkoulussa")

Yhteiskunnan taloudellinen perusta ja päällysrakenne sekä niiden vuorovaikutus

1. Yhteiskunnan perustan ja päällysrakenteen käsite. Perustan määräävä osuus päällysrakenteeseen nähden.

Jokainen yhteiskuntataloudellinen muodostuma eroaa laadullisesti muista muodostelmista. Kullekin yhteiskuntataloudelliselle muodostelmalle on tyypillistä tietty yhteiskunnallisten suhteiden tyyppi. Yhteiskunnalliset suhteet ovat vuorovaikutuksen laji, jota esiintyy vain yhteiskunnissa. Kaikki yhteiskunnalliset suhteet voidaan jakaa materiaaliin ja ideologisiin suhteisiin. Ideologiset suhteet muodostavat materiaalistien suhteiden päällysrakenteen.

Tuotantosuhteiden kokonaisuus muodostaa yhteiskunnan taloudellisen rakenteen eli perustan

Yhteiskunnan perusta kattaa kaikki ihmisten väliset taloudelliset suhteet jotka muodostuvat aineellisen tuotannon ja heidän elämänsä uusintamisen prosessissa. Niihin kuuluvat tuotantovälineiden omistussuhteet, eri sosiaalisten ryhmien, luokkien väliset taloudelliset suhteet ja tuotantovälineiden omistussuhteista johtuvat jaon ja vaihdon muodot. Ihmisten väliset tuotannolliset suhteet ovat olemassa objektiivisesti ihmisten tajunnasta ja tahdosta riippumatta. Ne muuttuvat tuotantovoimien kehityksen vaikutuksesta.

Materiaalisten yhteiskuntasuhteiden käsite on laajempi kuin taloudellisten suhteiden käsite pitäen sisällään myös ihmisten suhteet luontoon, perhesuhteet jne. Yhteistä materiaalisille suhteille on, että ne muotoutuvat läpäisemättä etukäteen ihmisen tietoisuutta ja ne ovat ensisijaisia kaikkiin muihin yhteiskunnallisiin suhteisiin verrattuna.

Esimerkkinä materiaalisesta suhteesta mainittakoon arvo. Arvo on yhtä objektiivinen ja materiaallinen kuin käyttöarvokin. Samanaikaisesti arvo ei ole aistimellisesti havaittavissa. Arvo on objektiivinen materiaallinen tavarantuottajien välinen suhde. Materiaalisuus sosiaalisessa mielessä ei ole samaistettavissa täysin esineellisen materiaalisuuden kanssa.

Yhteiskunnan taloudellisen rakenteen eli perustan muodostavan tuotantosuhteiden kokonaisuuteen kuuluu omistuksien muodot, niistä seuraavat ihmisten keskinäiset suhteet tuotantoprosessissa ja hyödykkeiden jaon muodot. Perusta ei voi syntyä ennen kuin aineelliset edellytykset täyttyvät ts. tuotantovoimat ovat kehittyneet riittävälle tasolle. Perusta mahdollistaa tuotannon järjestämisen ja aineellisten hyödykkeiden jaon. Perustan muodostaa myös pohjan päällysrakenteelle, johon kuuluvat yhteiskunnan oikeudelliset, filosofiset, eettiset, taiteelliset ja uskonnolliset katsomukset.

Perusta muodostaa pohjan päällysrakenteelle

Perustassa kuvastuu se tuotantotavan puoli, joka määrää välittömästi yhteiskunnan olemuksen, sen aatteet ja instituutiot. Ideologiset suhteet ilmaantuvat läpäistyään ensin yhteiskunnallisen tietoisuuden. Päällysrakenteeseen kuuluu kolmenlaisia ilmiöitä: (1) yhteiskunnalliset ideat eli aatteet, mielialat, sosiaaliset tunteet ts. ideologia ja yhteiskunnallinen mentaliteetti, (2) erilaiset järjestöt ja virastot ts. valtio, oikeuslaitos ja kirkko, (3) päällysrakenteelliset ideologiset suhteet.

Päällysrakenteen osat ovat eri tavoin yhteydessä perustaan ja toisiinsa sekä jatkuvassa vuorovaikutuksessa. Jotkut päällysrakenteen osat, kuten valtio, oikeus ja ideologia ovat suorassa yhteydessä yhteiskunnan taloudelliseen järjestelmään kun taas filosofia, uskonto, moraali ja taide ovat etäämmällä perustasta ja liittyvät siihen väliytteyksien kautta. Kaikki päällysrakenteen osat ovat kuitenkin yhteiskunnan taloudellisen rakenteen heijastumaa ja muuttuvat sen määräävästä vaikutuksesta.

Idealistit kiistävät taloudellisen perustan ensisijaisuuden. Idealistinen sosiologia pitää päinvastoin aatteita, tajuntaa ja yhteiskunnallista elämää ensisijaisena ja taloudellista elämää henkisen ja poliittisen elämän johdannaisena. Eklektisesti ajattelevat sosiologit taas pitävät taloutta, politiikkaa ja ideologiaa itsenäisinä niin, että ne ovat tasavertaisessa vuorovaikutuksessa ilman että mikään näistä oli määräävä.

Poliittinen päällysrakenne

Yhteiskunnan eri luokkien ja niiden puolueiden suhteet valtiovaltaan hallitsevan luokan välineenä ovat poliittisia suhteita. Poliittinen järjestelmä on näiden suhteiden kokonaisuus ts. talousjärjestelmästä johdettu yhteiskunnan poliittinen päällysrakenne.

Juridinen päällysrakenne

Kussakin yhteiskunnassa vallitseva oikeus lujittaa omistussuhteita, jotka ovat talousjärjestelmän perusta ja joille pohjautuu valtion perustuslaki. Tätä kutsutaan juridiseksi päällysrakenteeksi. Oikeuslaitos ja poliittinen valta ovat luonteeltaan historiallisia. Ne eivät ole aina olleet olemassa eivätkä ne tule aina olemaan olemassa.

Valtio-oikeus ja omistusoikeus varmistavat luokkien taloudellisen ja poliittisen herruuden säätämällä yhteiskunnan lait ja oikeuskäsityksen. Oikeus on hallitsevien luokkien tahto, jolle on annettu lain muoto. Esimerkiksi perintöoikeuden avulla valtio on eri maissa auttanut maaomaisuuksien keskittymistä suuromistajien käsiin (Saksa, Englanti) tai pyrkinyt säilyttämään pienomistuksen (Ranska vuoden 1789 vallankumouksen jälkeen).

Uskonto

Uskonto on merkittävä päällysrakenteen ilmiö. Uskonnollisuus syntyi jo alkuyhteisössä, jolloin se kuvasti alkuihmisen tietämättömyyttä luonnonilmiöiden tieteellisistä syistä. Antagonistisessa luokkayhteiskunnassa näihin selittämättömiin luonnonvoimiin yhdistyi vielä käsittämättömät yhteiskunnallisen kehityksen ilmiöt, kansallisuussorto, sodat, puute ja kurjuus. Tämä loi pohjan uskonnon kehittymiselle edelleen. Uskonnosta tuli hallitsevan luokan ase, jonka avulla alistettuja luokkia pidettiin kurissa ja henkisesti orjuutettuina. Heimojen omat uskonnot korvasivat yleismaailmalliset uskonnot (kristinusko, islam, buddhalaisuus ja konfutselaisuus).

Uskonnon instituutioon synnytti talous. Esimerkiksi Egyptissä ”pakko laskea ennakolta Niilin tulvan ajat synnytti egyptiläisen tähtitieteen ja sen mukaan pappiskastin maanviljelyksen johtajana” Marx kirjoittaa. [Marx, Pääoma Osa I s.460]. Germaaniin vyöryessä entiseen Rooman valtakuntaan vastassa oli kirkko valtiota koossa pitävänä voimana. Kirkko opetti germaaneille kehittyneempiä maanviljelymuotoja ja luostarit pysyivät keskiajalle saakka maanviljelyksen mallilaitoksina. Munkit siirsivät germaaneille myös kehittyneemmät ajatukset taiteesta ja käsityöstä. Kirkko myös nosti germaaniin johtajat monarkeiksi, mikä lopulta johti kirkon vallan kasvuun jopa maallisten hallitsijoiden yli.

Uskonnon yhteiskunnallinen sisältö ja sen sosiaaliset tehtävät ovat vaihtuneet aikakaudesta toiseen. Talousjärjestelmän ja luokkarakenteiden muutosten myötä ovat muuttuneet myös uskonnolliset dogmit ja käskyt.

Esimerkiksi kristinusko sopeutui tavattoman hyvin mitä erilaisempiin taloudellisiin olosuhteisiin. Italiassa se omaksui vahvoja aineksia antiikin mytologiasta, Saksassa aineksia germaaniin jumaluskosta ja Kiinassa konfutsen kunnioituksen ja esivanhempien palvonnan. Kristinuskon levittäminen oli valtiomahdin levittämisen ideologinen peite. Piispan istuimen perustaminen pakanalliseen maahan merkitsi maan liittämistä siihen valtioon, joka oli istuimen perustamisen takana.

Jos uskonnon levittämisellä ei olisi taloudellisia syitä, miksi monet syvästi uskonnolliset valtiomiehet liittoutuivat pakanallisten johtajien kanssa toista uskonnollista valtiomiestä vastaan? Mehring kirjoittaa: ”Kun keskiaikaiset pakanat tapoivat kristillisiä lähetyssaarnaajia, he toimivat samanlaisen traagisen lyhytnäköisyyden vallassa kuin työläiset koneellisen tuotannon alkuvaiheessa käydessään koneiden kimppuun. Lähetyssaarnaajat olivat epäilemättä korkeamman tuotantotavan lähettiläitä, mutta pakanoilta, joille tämä tuotantotapa merkitsi armotonta riistoa, sortoa ja orjuutusta ei kaiken kohtuuden mukaan voitu odottaa korkeampien näkökantojen ymmärrystä” [Mehring, F. Historiallisesta materialismista. Tieteellisen sosialismin kirjasto. Kustannusliike Edistys, Moskova. ss 75-76]

Sosialismiin siirryttäessä uskonto säilyy ja se alkaa kuolla pois vähitellen niiden sosiaalisten ilmiöiden häviämisen myötä, jotka ovat uskonnot alun perin synnyttäneet. Uskontoa ei voi kieltää, sillä kieltäminen vain syventää uskonnollisia ennakkoluuloja, joiden juuret ulottuvat kauas menneisyyteen.

Vapaus ja media

Porvarilliset filosofit väittävät, että porvarillisessa yhteiskunnassa vapaudet ja oikeudet ovat olemassa kaikille. Nämä oikeudet ja vapaudet ovat reaalisesti olemassa mutta vain vähemmistölle, omistavalle luokalle. Länsimaissa on käytännössä sananvapaus ja painovapaus, mutta lähes kaikki sanomalehdet, televisio, radio ja muu media ovat porvariston hallussa. Vapaus on sidoksissa käytettävissä olevan rahan määrään. Porvarillinen media ylläpitää porvarillista käsitystä moraalista myös työväenluokassa, joissa porvarillisen ideologia selvästi työväenluokan etujen vastaista. Porvarillisen moraalikäsitteen mukaan on oikein, että pieni omistava luokka anastaa suuren enemmistön tekemän työn tuottaman lisäarvon itselleen. Uusliberalismin voimistumisen myötä tämän moraalikäsitteen propagoiminen on vahvistunut.

Päällysrakenteen osuus yhteiskuntakehityksessä

Päällysrakenteella on myös suuri osuus yhteiskuntakehityksessä. Päällysrakenne ilmaisee ihmisen suhdetta tähän perustaan. Erilaisten aatteiden avulla ihmiset perustelevat välttämättömyyden lujittaa perustaa tai hävittää sen. Instituutiot ja järjestöt (valtio, puolueet, kirkko) mahdollistavat aatteiden toteuttamisen. Perustan kautta päällysrakenne vaikuttaa myös tuotantovoimien kehitykseen.

Kaikkien antagonististen yhteiskuntamuodostumien taloudellisen rakenteen yleisenä piirteenä ovat ne suhteet, jotka antavat yhteiskunnan toiselle osalle, pienelle vähemmistölle, mahdollisuuden anastaa suuren enemmistön tuottaman työn lisäarvo.

Alkukantaisessa yhteisössä ei ollut yksityisomistusta eikä luokkia, joten yhteisön päällysrakenteesta puuttuivat valtiolliset, poliittiset ja oikeudelliset aatteet samoin kuin niitä vastaavat laitokset (esim. valtio). Ihmiset harrastivat kuitenkin yhteistoimintaa metsästyksessä, kalastuksessa, alkukantaisen yhteiskunnan tuotantosuhdet pohjautuivat eräänlaiseen yhteisomistukseen. Oleellista oli kuitenkin, että kaikki tuotanto tarvittiin hengissä pysymiseen, eikä lisätuotetta syntynyt. Näin ollen alkuyhteisössä ei ollut riistoa, herruutta eikä alistumista.

Yksityisomistuksen syntyminen loi perustan orjanomistusyhteiskunnalle ja syntyi myös uudenlainen päällysrakenne, orjanomistajan valtaa perustelleet aatteet sekä heidän herruuttaan perustelleet laitokset (valtio). Jotkut porvarilliset historioitsijat selittävät orjanomistus- ja feodaalijärjestelmien synnyn väkivalta- ja valloitussteorioiden pohjalta. Tällöin yksi kansa olisi orjuuttanut toisen kansan ja asettanut itsensä hallitsevaksi luokaksi. Tällaisia toimenpiteitä on tietenkin tapahtunut, mutta niiden alkusyy on kuitenkin yhteiskunnan taloudellisen perustan muutoksissa. Jos syy olisi vain jonkun kansan väkivaltaisuudessa, minkä takia alkuyhteisössä vankeja ei orjuutettu, ne joko tapettiin tai otettiin heimoyhteisön jäseniksi? Alkuyhteisössä ihmisen työ ei tuottanut lisätuotetta eikä näin ollut mahdollisuutta myöskään sen anastamiseen.

Orjanomistuksellisen talousjärjestelmä vaihtuminen feodaaliseen johti myös orjanomistuksellisen päällysrakenteen vaihtumiseen feodaaliseen päällysrakenteeseen, johon kuuluu feodaalinen valtio, feodaalinen oikeus ja feodaalinen ideologia. Orjanomistusyhteiskunnan muuttuminen feodaaliseksi ei kuitenkaan tapahtunut nopeasti, vaan kyse oli orjayhteiskunnan tuotantotavan pitkäaikaisesta kriisistä. Tämä kriisi aiheutti myös valtion, ideologian ja kulttuurin joutumiseen pitkäaikaiseen kriisiin.

Vastaavasti feodalismi korvautui 1600 - 1800-luvuilla kapitalismilla ja feodalistinen päällysrakenne korvautui kapitalistisella. Johon kuului porvarillinen valtio ja oikeus, porvarillinen parlamentaarinen demokratia, poliittiset puolueet, porvarillinen moraalit, kirjallisuus, taide ja filosofia. Nämä kaikki päällysrakenteen ilmiöt puolustavat omilla keinoillaan kapitalistista järjestelmää.

Uusi talous ei kuitenkaan synnytä päällysrakennetta automaattisesti. Taloudelliset suhteet ja niitä vastaava päällysrakenne muodostuvat ihmisen toiminnan, luokkataistelun tuloksena. Talous määrää perussuunnan, miten päällysrakenne ja sen osat kunakin aikakautena lainmukaisesti kehittyvät. Kehitys ei näy päällysrakenteessa välittömästi, vaan niiden muutosten kautta, jotka tapahtuvat yhteiskunnan taloudellisessa rakenteessa. Luokkayhteiskunnassa tämä tapahtuu eri yhteiskuntaluokkien ja ryhmien välisen taistelun kautta.

Yhteiskunnan perustalle, taloudelle, on ominaista antagonistiset suhteet, sama antagonismi näkyy myös päällysrakenteessa. Äsken kuvattiin mitä on kapitalistisen yhteiskunnan porvarillinen päällysrakenne. Kapitalistisissa olosuhteissa syntyvät myös sorretun luokan aatteet ja järjestöt, kuten työväen puolueet ja työväen lehdet. Nekin kuuluvat päällysrakenteen piiriin. Ideologinen taistelu antagonistisessa yhteiskunnassa on taloudessa esiintyvän antagonismin heijastuma ja kuuluu osan päällysrakenteen ilmiöihin.

Jokaisessa maan yhteiskuntaelämässä näkyy jäänteitä vanhasta perustasta ja sitä vastaavan päällysrakenteen aineksia. Samoin syntyy uusien taloudellisten suhteiden alkeita ja edellytyksiä sekä uusia päällysrakenteen aineksia kuten aatteita. Se, että perusta määrää päällysrakenteen, se ei kuitenkaan merkitse, että eri yhteiskuntien päällysrakenteilla ei voisi olla yhteyttä. Antagonististen yhteiskuntamuodostelmien perustoille ovat ominaisia eräät yhteiset piirteet kuten tuotantovälineiden yksityisomistus, vähemmistön työtätekevään enemmistöön kohdistama riisto ja sorto. Tämän vuoksi näiden yhteiskuntien päällysrakenteessakin on yhteisiä piirteitä. Sekä orjanomistajien, feodalismien että porvariston ideologit pyrkivät selittämään oikeaksi ja puolustamaan yksityisomistusta, ihmisen harjoittamaa toisen ihmisen riistoa.

Näiden yhteiskuntien hallitsevat luokat hyväksikäyttävät ja kehittävät valtion sortokoneistoa kuten poliisia, armeijaa, vankiloita, oikeuslaitosta ja kirkkoja. Porvaristo hävitti rajattoman yksinvallan ja feodaalisen maaorjuuden ja pystytti porvarillis-demokraattisen järjestyksen. Samalla se kuitenkin säilytti osan feodaalisesta sortokoneistosta ja käytti tätä hyväkseen ja täydensi sitä omalla joukkojen alistamiskoneistolla.

Päällysrakenne vastaa perustaa, mutta tätä ei saa ymmärtää metafysisesti muuttumattomana. Se ei sulje pois tapauksia, joissa tämä yhteys puuttuu tai ristiriitoja, sillä ne kuuluvat välttämättömänä osana kaikkiin kehitykseltään monimutkaisiin prosesseihin. Talousjärjestelmän kehitys johtaa päällysrakenteen eri osien väliseen ristiriitaan, päällysrakenteen ja perustan vastaavuuden rikkoutumiseen.

Perustan ja päällysrakenteen väliset ristiriidat ovat mahdollisia myös yhden yhteiskunta- ja talousjärjestelmän puitteissa. Esimerkiksi kapitalismin siirtyminen esimonopolisesta vaiheesta monopolistisen kapitalismin (imperialismin) vaiheeseen aiheuttaa ristiriidan porvarillisen yhteiskunnan muuttuneen perustan ja eräiden entisten päällysrakenteen ainesten kesken. Kapitalistisessa taloudessa vallinnutta vapaan kilpailun aikakautta vastasi porvarillinen demokratia, kaupan vapaus, liberalismi ja kansojen suvereenisuus. Monopolipääoma ei pyri kaupan ja kilpailun vapauteen vaan monopoliyhtymien ylivaltaan sekä muiden kansojen ja maiden orjuuttamiseen.

Imperialistinen porvaristo pyrkii rajoittamaan työläisten sitkeällä taistelulla saavuttamia demokraattisia oikeuksia ja vapauksia. 1930-luvulla tämä ilmeni fasismina ja nyt 2000-luvulla tämä toteutuu Euroopan unionin myötä. Se alistaa suoraan tai välillisesti valtaansa valtiokoneiston sitomalla porvarilliset hallitukset monopolistisiin pääomaryhmittymiin tai työväenliikkeen toimihenkilöt, jotka irtautuneet joukoista oman

henkilökohtaisen eduntavoittelunsa vuoksi. Porvarillinen demokratia ja porvarillinen liberalismi joutuvat näissä olosuhteissa syvään kriisiin.

Tällaisessa tilanteessa työväenluokan on pakko muuttaa organisaationsa ja taistelun strategiaa ja taktiikkaa. Tästä on esimerkkinä Suomessa suurpääoman vastainen rintamapolitiikka.

2. Perinpohjainen muutos yhteiskunnan perustassa ja päällysrakenteessa

Kulloisenkin yhteiskuntajärjestelmän puitteissa tapahtuvat asteittaiset muutokset perustassa ja päällysrakenteessa pitää erottaa muutoksista, jotka tapahtuvat yhteiskuntajärjestelmän muuttuessa toiseksi. Kapitalismin muuttuessa esimonopolisesta vaiheesta monopoliseen vaiheeseen sai aikaan laadullisia muutoksia eräissä perustan ja päällysrakenteen ilmiöissä. Tämä ei kuitenkaan hävittänyt perustan, valtion, oikeuden tai hallitsevan ideologian porvarillista luonnetta.

Perustan perinpohjainen muutos merkitsee aikansa eläneiden tuotantosuhteiden ja tuotantovoimia kahlehtivien omistusmuotojen hävittämistä. Se merkitsee sellaisten uusien tuotantosuhteiden ja omistusmuotojen lujittumista, mitkä mahdollistavat tuotantovoimien kehityksen. Kumous taloudellisessa perustassa ei kuitenkaan merkitse sitä, että kaikki vanhat talousmuodot häviäisivät kerralla. Esimerkiksi sosialistinen järjestelmä käyttää hyväkseen aina kommunismiin saakka vanhoja talouden muotoja kuten tavara, kauppa, vaihto samanarvoiseen vastikkeeseen, arvosuhteet, raha ja hinnat, jotka kuitenkin saavat uuden sisällön ja tehtävät.

Päällysrakenteen kumous merkitsee:

1. Aikansa eläneiden luokkien poliittisen herruuden kukistamista
2. Uuden luokan herruuden pystyttämistä
3. Vanhan poliittisen ja juridisten laitosten järjestelmän murtamista
4. Uuden ideologian kehittämistä ja vakiinnuttamista yhteiskunnan vallitsevaksi ideologiaksi
5. Vanhan päällysrakenteen joidenkin aineiden uudistamista ja hyväksikäyttämistä

Päällysrakenteen kumoukseen kuuluu kaikkien laitosten työn luokkasisällön muuttaminen. Tämä tapahtuu vain yhteiskunta ja talousjärjestelmän uudistamisen myötä. Sosialistinen kumous päällysrakenteessa alkaa porvariston vallan (porvariston diktatuurin) kukistamisesta, työväenluokan vallan pystyttämisestä, porvarillisen valtiokoneiston murskaamisesta ja uuden työväenluokan valtiokoneiston luomisesta.

Sosialistisen vallankumouksen kaudella ideologisessa päällysrakenteessa tapahtuva kumous vaatii enemmän aikaa kuin poliittinen ja taloudellinen kumous. Se edellyttää ihmisen tajunnan perusteellista muuttumista. Tähän liittyy koulujärjestelmän uudistaminen kouluttamaan tietoisia ja aktiivisia kommunismin rakentajia. Samoin kuin kulttuuri-, valistus-, tiede-, kirjallisuus- ja taidejärjestöjen ja -laitosten toiminnan uudistaminen saattaa ne palvelemaan työtätekeviä ja sosialistisen talouden ja kulttuurin rakennustyötä.

Jälkeenpäin voidaan sanoa, että Neuvostoliitossa ja Itä-Euroopan sosialistissa maissa tähän ideologisen päällysrakenteen muutokseen ei panostettu riittävästi. Kuviteltiin, että ideologinen kumous oli tapahtunut, vaikka se olisi edellyttänyt voimakasta panostusta ihmisen tajunnan muuttamiseen koko ajan, sillä porvarillinen ideologinen painostus neuvostokansalaisiin jatkui sosialismin olosuhteissakin ulkomailta käsin.

Joka tapauksessa nämä päällysrakenteen muutokset tapahtuvat taloudellisen mullistuksen pohjalta poliittisen ja ideologisen luokkataistelun vallitessa. Ihmisten tajunnassa tapahtuva vallankumous alkaa ennen poliittista kumousta ja syvenee kumouksen edetessä. Uudet aatteet ja ajatustavat pääsevät voitolle taiteessa, filosofiassa ja moraalissa.

Porvarillisessa vallankumouksessa uuden kapitalistiset talouden luominen tapahtuu ennen poliittista kumousta. Porvarillinen kumous lujittaa feodaalisen yhteiskunnan sisällä tapahtuneen taloudellisen kumouksen ja turvaa porvarillisen valtion ja oikeuslaitoksen avulla edellytykset kapitalistisen perustan kehitykselle.

Sosialistisessakin vallankumouksessa uusien tuotantovoimien ja vanhojen tuotantosuhteiden yhteentörmäys tapahtuu ennen poliittista kumousta, mutta sosialistinen talousmuoto ei voi syntyä kapitalismin sisällä. Tämä johtuu siitä, että sosialistisen talouden syntyminen edellyttää tuotantovälineiden yksityisomistuksen hävittämistä eikä sitä voi tehdä hävittämättä porvariston valtaa (porvariston diktatuuria) ja pystyttämättä työväenluokan valtaa. Sosialistisen perustan luomista edeltää työväen poliittinen vallankumous.

Sosialistinen päällysrakenne ei muotoudu valmiiksi heti, vaan vähitellen auttaen samalla sosialistisen talouden muotoilemista ja puolustamista. Sosialistinen päällysrakenne alkaa muotoutua sosialistisen vallankumouksen yleisen kehityksen kuluksa, ennen taloudellisen kumouksen alkamista. Se toimii vallankumouksen merkittävänä välineenä. Se millaisia erityispiirteitä sosialistiseen perustaan liittyy, riippuu kunkin maan olosuhteista. Sosialistinen päällysrakenne säilyttää kaiken sen, mitä porvarillisessa demokratiassa oli hyvää, kuten yleinen äänioikeus, valtaeliitin vastuuvollisuus kansan edessä ts. kaiken sen, mitä porvaristo aikoinaan julisti, mutta mikä ei koskaan toteutunut käytännössä.

Samalla tavalla päällysrakenteen kehityksessä on omat kansalliset erityispiirteet. Orjanomistusyhteiskunnassa poliittisena päällysrakenteena oli monarkia, aristokraattinen tasavalta tai demokratia (muinainen Kreikka). Kapitalismissa päällysrakenteena oli perustuslaillinen parlamentaarinen monarkia, porvarillis-demokraattinen parlamentaarinen tasavalta tai fasistinen diktatuuri. Myös sosialistisissa maissa päällysrakenteessa on eroavaisuuksia. Sosialistisen valtion olemus on kuitenkin aina sama.

3. Päällysrakenteen aktiivinen osuus

Kuten aiemmin olemme havainneet, historiallinen materialismi selittää perustan osuuden määrääväksi päällysrakenteeseen nähden. Se ei kuitenkaan kiellä päällysrakenteen aktiivista osuutta. Perustan ja päällysrakenteen vuorovaikutus tapahtuu taloudellisen perustan pohjalta. Perusta synnyttää sitä vastaavan päällysrakenteen ja määrää sen kehityssuunnan.

Valtio on hallitsevan luokan voimakkain ase. Se voi vaikuttaa edistyksestä taloudelliseen kehitykseen mutta se voi myös jarruttaa taloudellista kehitystä, jolloin se samalla heikentää taloudellista perustaansa. Samalla tavalla oikeuslaitos, jonka avulla hallitseva luokka lujittaa taloudellisen järjestyksen, vaikuttaa aktiivisesti perustaan. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että valtio ja oikeuslaitos voisivat määrätä talouden kehityksen ja kumota taloudellisten lakien vaikutuksen, mutta ne voivat jossain määrin heikentää kulloinkin vallitsevan talousjärjestelmän joitakin tendenssejä ja vahvistaa toisia. Esimerkkinä mainittakoon devalvaatiot ja erilaiset elvytystoimet liikatuotantopulien jälkeen.

Päällysrakenne ei siis seuraa passiivisesti taloudellista kehitystä. Vaikuttaessaan perustaan päällysrakenne tai sen osat joutuvat ristiriitaan perustan tai sen osien kanssa. Yhteiskunnallisen vallankumouksen kaudella vanha päällysrakenne joutuu ristiriitaan uusien tuotantosuhteiden ja tuotantovoimien kehityksen kanssa. Uusi päällysrakenne joka käy taistelua vanhan perustan jäännöksiä vastaan, edesauttaa niiden häviämistä ja uusien tuotantovoimien kehittymistä.

Kirjallisuutta

Konstantinov, F.V. Marxilais-leniniläisen filosofian perusteet. Kustannusliike Progress, Moskova 1980. ss. 286-293.

Kammari, M. Yhteiskunnan perusta ja päällysrakennus. Karjalan ASNT:n valtion kustannusliike, Petroskoi 1959.

Mehring, F. Historiallisesta materialismista. Tieteellisen sosialismin kirjasto. Kustannusliike Edistys, Moskova.